

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ — ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ — ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՄԻՐԱԿԱՆ — ՄԱՆԿԱՎԱՐ-
ԺԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԹԵՄԳ. ԻԸ. ՏԱՐԻ. ՀԱՄԱՐ ԵՕԲ. ՆԵՐՈՐԳ. ՅՈՒԼԻՍ 1895 Թ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ—ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԽՕՍԻԻ ՀԱՄԱԶԱՏՆ ԳՈՐԾ:

« Լինելիք անունիք բանին եւ մի՛ լսելիք
միայն համարեալիք զանձինս: Զի թէ ոք
լսող միայն իցէ բանին՝ եւ ոչ անունի-
նման է նա մարդոյ, որ պշուցեալ հայիցի
յերեսս իւր, որ ծաննիցին ի հայելո՞ւ. զի
հայեցեալ ետես զինքն եւ զանց արարի
եւ անգլն մոռացաւ թէ որպիսի ոք էր: »

Յակ. Ա. 22-24.

Դժուար կլինէր աւելի գեղեցիկ օրի-
նակ բերել այն զրուծիւնը բացառ-
րելու համար, որի մէջ գտնուում է մարդկանց
մեծագոյն մասը, երբ նոցա ականջին կհանքի
մի նոր քարոզ է լսուում, երբ հասարակական
մի նոր շարժում իւր ալիքների միջն է առ-

նում նոցա:— Հին աշխարհի փիլիսոփաները
բնութիւնն ու մարդկային հոգին ուսումնա-
սիրելուց յետոյ այն եզրակացութեանն էին
եկել, որ ուղիղ ճանապարհով դէպի բարին
ու կատարեալը յառաջադիմելու առաջին պա-
հանջն ու ամենախմաստուն օրէնքը ինքնաճա-
շութիւնն է. բայց նոցա չէր յաջողուել
գտնել այնպիսի մի ջինջ և անխաղախ հայե-
լի, որի մէջ մարդիկ իրենց կատարեալ պատ-
կերը տեսնել և ինքզինքը ճանաչել կարողա-
նային: Ըւետարանը եղաւ այդ հայելին, և
ամէն ոք, որ միանգամ նորա վերայ մի հայ-
եացք է ձգել, չէր կարող կանգ չառնել և
պշուցեալ չգիտել այն ստուգագոյն, այն բարձ-

րագոյն ճշմարտութեան համաձայն պատկերը, որ նորա մէջ նկարուած էր տեսնուած Ռայց ամէն անգամ երբ գործի ժամանակը եկել է, քչերն են գտնուել, որոնց մէջ տեսածի տպաւորութիւնը հաստատուն մնալով իրականութիւն դառնար. մեծամասնութիւնը իւր որպիսի որ եղածը մոռանալով՝ կրկին հին ճանապարհն է շարունակել:

Աւետարանը շատ հետեւողներ ունէր դեռ Փրկչի աշխարհիս վերայ շրջած ժամանակ. նորա խօսքը գրեթէ ամէնքի վերայ ազդեցութիւն էր գործում շատ շատերը հաւատում էին նորան՝ ցոյց էին տալիս գոնէ, որ հաւատում են. «Ռայց ինքն Հիսուս ոչ հաւատայր զանձն նոցա... զի ինքն իսկ զիտէր՝ զինչ կրէր ի մարդն»: Այո՛ նա, որ միակն է եղել մարդկանց որդիներէից իւր բոլոր խօսքերի և գործերի մէջ կատարեալ ներգաշնակութիւն պահպանող՝ զիտէր թէ մարդկային կրքերի բռնութիւնը, մտքի ծուլութիւնը, կամքի թուլութիւնը ինչպիսի՜ խոչընդոտներ հանել կարող են ճանաչած ճշմարտութեան գործադրութիւնը արդելելու համար, և երբ մեծատուն պատանին պարզամտօրէն պնդում էր, թէ մանկութենէ ի վեր սրբութեամբ պահել է աստուածային բոլոր պատուիրանները՝ Նորա մի խօսքը բաւական եղաւ ցրելու այդ ամբարտաւան ցնորքը. Պնա՛, ծախիր բոլոր քեզ ստացուածքդ և եկ իմ ետեւից—աւելի հեշտ էր ըստ ձեւի ամենածանր պատուիրանները պահել, իւր սէրն ու ամէն ինչ տեսականապէս Աստուծուն և ընկերին նուէր բերել, քան իրօք այդ մի թեթեւ բանը կատարել՝ ակնկալեալ բարձրագոյն բարիքների համար զրկուել ներկայում նիւթական բարիքներից, մի կոյտ անօգուտ իրեղէններից:—Իսկ թէ ինչ պատկեր էր ներկայացնում Փրկչի հետեւողների շրջանը, նորա իրենց միջից հեռանալուց ոչ շատ յետոյ՝ խիստ կենդանի գոյներով մեր առաջն է դնում այդ նոյն ինքն Հակոբոս, մեր յառաջ բերած բնաբանի հեղինակը. Աղծիք, ընդասիրութիւն, ստրկական խոնարհութիւն հարուստների առաջ, արհա-

մարհանք և առեւութիւն դէպի հաւատակից թշուառ եղբայրները, մեծամտութիւն, թերահաւատութիւն, լեզուազարութիւն, ևն. ևն., սովորական երեղծներ են այդտեղ, ինչպէս և շրջապատող հասարակութեան մէջ. անունը, արտաքին յարաբերութիւնները փոխուել են, բայց ներքին տրամադրութիւնը, գործը նոյնն է մնացել շատերի համար:—Ահա այսպէս դժուար է եղել միշտ խօսքը գործի փոխել, մինչև իսկ այն խօսքը, որ «իրեւ ըզհոյ» էր և «իրեւ զմուրձ» որ հատանէ զվէմ»:

Հասարակական կեանքի մէջ ամէն մի նոր շարժում խօսքով է սկսում. նախ քան կեանքի մէջ մի նոր փոփոխութիւն կրնկնի, փոփոխութիւն է ընկնում մտքերի մէջ, արծարծուում և ընդունելութիւն է գտնում նոր գաղափարը. բայց այդ փոփոխութիւնները շատ աւելի հեշտութեամբ են կատարուում տեսական աշխարհում, քան թէ իրականութեան մէջ. մինչև որ գաղափարը մարմնանայ, խօսքը գործ դառնայ՝ շատ տարիներ, մինչև իսկ դարեր են պէտք: Անցեալ դարում երբ մտքի ազատութիւնը, լուսատրութիւնն առաջ, Աւրուպայի ժողովրդեան զանազան խաւերի մէջ մուտք գործել սկսեց, գնալով տարածուեցաւ և ծաւալ ընդունեց՝ խօսքն էր, զբաւոր թէ բերանացի, ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը կառավարող ոյժը. խօսքով քանդում էին ու շինում խօսքով ամէն ինչ կարելի դարձնում: Ռայց ահա մի ամբողջ դար անցել է, և դեռ շատ բան լոկ խօսք է մնացել, այն ժամանակ արծարծուող գաղափարների մի փոքրը մասը միայն գործադրութիւն է գտել: Պորա փոխարէն մարդիկ աւելի լրջացել իրերի իսկական արժէքը աւելի լաւ գնահատել են սովորել. այլ ևս ամենաշատ յարգանքը նորան չեն ընծայում, որ հրապարակի վերայ ամենից աւելի է կանչում, իւր սենեակում նստած օգային ամրոցներ կառուցանում խօսքի հետ գործ էլ են պահանջում, զրական համեստ աշխատանքը բարձրագոյն խոստումներից և աչք շլացնող արտաքին ցոյցերից վեր դասում:

Սակայն միաժամանակ իրերի նոյն դրութիւնը որ մի դար առաջ քաղաքակրթութեան առաջնակարգ կեդրոններում տեղի ունէր, հետզհետէ մուտք է գործել աւելի և աւելի խուլ անկիւնների պակաս քաղաքակրթ աշխարհներ: Ուսումնասիրում աչքի էր ընկնում այդ երեսնական, վաթսունական թուականներին, թէ և մինչև հիմա էլ իւր նշանակութիւնը չի կորցրել, իսկ մեզանում գեոքոլոգիին ծաղկեալ վիճակի մէջ է: Եւս դադարները, որ ուրիշ տեղեր վաղուց արդէն հնացել անցել են՝ մեր առաջ յաճախ իբրեւ գիտութեան վերջին խօսք, իբրեւ քաղաքակրթութեան ամենակատարեալ եզրակացութիւն քարոզուում են, և հարկաւոր է միայն այդ դադարներից մի քանիսը սեփականացրած լինել, որպէս զի ամէն մի նորատի պատանի և փողոցային թափառաշրջիկ ամենազարգացած մարդը համարէ իրեն աշխարհիս վերայ, հարկաւոր է մի կարգ խօսքեր սերտած լինել և ամէն տեղ, ամէնքի առաջ կրկնել, որպէս զի ամէն ոք կարողանայ ծանօթ անծանօթի մօտ լուսամիտ և յառաջադէմ ելնել: Թէպէտ արդարեւ մենք նոյնպէս, հետեւելով ուրիշների օրինակին, զործ ենք կանչում զործ պահանջում, բայց իրօք անչափ մեծ նշանակութիւն ենք տալիս խօսքին, և ինչով են ժամանակակից ժողովրդական հերոսներից շատերը իրենց ժողովրդականութիւնը ձեռք բերել, եթէ ոչ խօսքով, դատարկ խօսքով միայն: Հարցրէք, թէ ինչու մարդկանց մի ամբողջ դասակարգ այս ինչ անձին փառաբանում, հանձարի տէր, բարեգործ, ազգօգուտ մարդ է հռչակում, անշուշտ ամէնքը միարեան կպատասխանեն, թէ նա շատ երեւելի գործեր է կատարել, մինչդեռ ոչ ոք հաշիւ տալ չէ կարող, թէ որոնք են այդ գործերը, մինչդեռ փառաբանած անձի բոլոր արժանիքը միայն նրանում է, որ մի քանի լուսաւոր համարուած զաղափարներ է դաւանում, լուսաւոր խօսքերով և արտաքին շարժումներով ու եձեւրով միամտանի աչքը շլացնում: Եւ բաւական է, որ մէկը այս ճանապարհով հեղինակութիւն

ձեռք բերաւ, ոչ ոք այլ ևս նորա դէմ բան տեսլ չէ կարող, փորձեցէք հաստատուն գրաւոր փաստերով ապացուցանել, որ նա կեղծում է, դաւաճանում է իւր կոչման, ոտնակրիս է անում ամենանուիրական օրէնքներն ու սրբութիւնները, և ամէնքը միատեղ ձեզ վերայ կյարձակուին, կրղաւեն՝ դաւաճան, խաբեայ ձեզ կանուանեն: Պատճառն այն է, որ մեք լսելիք ըսնին եմք միայն եւ ոչ առնելիք, ուստի և դորա համապատասխան մարդկանց ենք սիրում ու յառաջ քաշում: Եւս այնպիսի ժամանակներ են, երբ զլուխ են բարձրացնում մի կարգ անձնաւորութիւնների, որոնց համար կարելի է տեսլ, թէ իրենց կեանքում ոչինչ չեն սովորում և ամէն ինչ մոռանում են: Եւսնական և անթիւ օտար օրինակներով նոքա զիտեն, որ ոչ մի ստութիւն, ոչ մի վատութիւն անպատիժ մնալ չէ կարող, արտաքին փառքն ու շուքը անցուոր են, ամբոխի զովեստն ու համակրութեան ցոյցերը երբեք տեական չեն եղել՝ բայց մնում են կրկին միշտ անխառն Պուցի, երբեմն նոցա ևս պատահում է ճշմարտութեան հայելու մէջ իրենց դէմքը տեսնել և սարսափել, բայց կեանքի հոսանքը շուտով առնում տանում է և անարդար ճանապարհով ձեռք բերած նոր նոր գափնիները մոռացնել են տալիս նոցա որպիսի ոք եղածը, բազմի փայլով կուրացած՝ շարունակում են նոքա ամէն մի հայելու մէջ իրենց տգեղ դէմքը գեղեցիկ տեսնել:

Եւսպիսի կորստարեր մոռացութիւնից ահա՛ զգուշացնում է մեզ Եաքեալի ազգարար ձայնը, «լինիջիք առնելիք բանին և մի՛ լսելիք միայն համարեալիք զանձինս»: Եւ որպէս զի խօսքը զործ դառնայ, մենք ամէնքս մեր պարտքերը կատարած լինենք, դատարկապորտ անպտուղ մի սերունդ չհամարուինք, ունայն խօսքերի և վիճաբանութեանց փոխարէն զբրական օգտաւետ արդիւնք յառաջ բերենք՝ հարկաւոր է որ չափել իմանանք մեր կարողութիւնները, տեսնել և ուղղել մեր թերութիւնները՝ անցրած ամէն մի ժամի համար հաշիւ տանք մեզ, ոչինչ չմոռանանք, սովորենք ան-

դադար և սովորածը գործ զնելու աշխատենք. հարկաւոր է որ ճանաչենք մեզ և մեր շրջապատը: Եւ եթէ ամենաջինջ, հրաշակերտ հայերն որի մէջ ոչ միայն մեզ մեր բոլոր պահաւորութիւններով տեսնել կարող ենք, այլ նա և այն կատարելատիպը որի համաձայն մեր խօսքն ու գործը ուղղուած պէտք է լինի՝ սաւետարանն է: սակայն պատմութիւնն ու ներկայ կեանքն է: մեզ իբրեւ հայելի ծառայել կարող են: Պարծի ժամանակամիջոցում ենք ապրում և հարկաւոր չէ անդատման որ այն բոլոր շրջաններն անցնենք, որոնցով անցել են մեզ համար ճանապարհ հարթող քաղաքակիրթ ազգերը: Մենք այն բաղդաւոր վիճակի մէջ ենք, որ նոցա փորձերից և զհարերութիւններից խրատուել կարող ենք և այդ փորձերի միջոցով յղիւած կեանքի հայելու մէջ աւելի պարզ տեսնել մեր անելիքը, քան նոքա իրենց ժամանակին տեսնել կարող էին: Հարկաւոր է միայն սիրտ ունենալ ամենայն համարձակութեամբ ճշմարտութեան աչքերի մէջ նայելու և մեր որոշակի ոք եղածը տեսնելուց յետոյ՝ ոչ մի ջանք, ոչ մի զոհարերութիւն չսնայելու, որպէս զի կատարելութեան հասնենք:

Կ. Վ.

ՄԻ ՆՈՐ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ.

Մայիսի 25-ին Լիւթմեն քաղաքի թատրոնում մինչև այժմ չտեսնուած մի ներկայացում տեղի ունեցաւ—խաղացին մի կրօնական թատրիկութիւն (Oper) «Քրիստոս» անունով, որի բնագիրը պատկանում է գեղարուեստագէտ (Aesthetiker) ուսուցչապետ Bult-haupt-ին, իսկ երաժշտութիւնը նորերս վախճանուած Ռուբինշտայնին: Լարպայում թէ և նորութիւն չեն կրօնական բովանդակութեամբ ներկայացումները կամ երաժշտական հանդէսները, բայց միանգամայն նորութիւն էր կրօնական «օպերը»՝ այն էլ քաղաքային թատրոնի բեմի վերայ: Օգտուելով գերմանական կրօնական և քաղաքական թերթերից՝ կաշխա-

տենք համառօտ ներկայացնել այդ օպերայի թողած տպաւորութիւնն ու բովանդակութիւնը:

Լաւջուց արդէն մեծամեծ պատրաստութիւններ էին տեսնուած ներկայացումը ըստ կարելւոյն շքեղ և կատարելաւ անելու համար. մի տիկին իւր զահլիճը յատկացրել էր հագուստները պատրաստելու, ուր գործում էին բազմաթիւ աշխատաւորներ. թատրոնը բոլորովին փոխել էր իւր տեսքը՝ տօնական շքեղ կերպարանք ստացել. նկարիչ շանդրիլը այդ ներկայացման համար յատուկ դեկորացիաներ էր պատրաստել. երկու սեռի 300 հոգուց երգեցիկ խումբ էր կազմած: Չէր խնայուած ոչինչ, ինչ որ կարող էր նպաստել գեղեցկութեան, արուեստի կատարելութեան: Քաղաքի հարուստները խոստացել էին լրացնել ծախսի պակասը: Հրախրուած էին Վերմանիայի յայտնի երգիչներն ու երգչուհիները: Պա մի հասարակ ներկայացում չէր, նպատակը փող վաստակելը չէր, այլ արուեստը իւր կատարելութեամբ հանդէս բերել, և դա գեղարուեստական աննման մի գործ կլինէր, եթէ չպակասէր, ինչպէս նկատում է Evang. kirchlicher Anzeiger-ը մի բան, որ այդ գործին իւր խակական արժէքը պիտի տար—կրօնական ոգին: Քրիստոսի գերը յանձնուած էր օրինակ մի հրեայի, Լիւթաւի քաղաքային թատրոնի վերատեսչին, թէև ինչպէս ասում են կոմպոզիտորի յատուկ ցանկութեամբ: *

* Երաժշտութեան մասին կարծիքները տարբեր են: Nat. Zeitung - ի լրատուն մեծ ոգեւորութեամբ գրում է. «Ռուբինշտայնի երաժշտութիւնը միանգամայն համապատասխան է քնազրի վեհ բովանդակութեան և ողբերգական գործողութեան. այստեղ այնտեղ կտորներ կան, որ աւելի պակաս են յաշողուած, բայց ընդհանրապէս վեհութիւնը գերակշռող է, այնպէս որ իւրաքանչիւր գործողութիւն խորին տրականութիւն է թողնում: Ուրիշները ընդհակառակ գրում են, թէ պատկերները ցամաք, անհրապոյր են, երաժշտութիւնն առանց զգացմունքի, առանց մեղդիայի և ընտրութեան: Բաւնայն դէպս պէտք է յիշել, որ ընթերցող, Պիդատոսի պալատի առաջ կատարուող ողբերգական կենդանի տեսարանը և Յուդայի դերից երկու միջնադէպեր ամբողջութեամբ մէջ կողքից տեղ են բռնում: Brem. kirchenblatt-ն էլ իւր կողմից շեշտում է, որ միանգամայն անյարմար էր մի այդպիսի նիւթ թատրոնական բեմի վերայ հանելը: Սակայն ընդհանրապէս ամէնքն էլ մի գեղարուեստական գործ են